

## XIX. YÜZYILDA YAPILMIŞ BİR HARİTADAN YOLA ÇIKARAK ESKİ İSTANBUL'DA TARİKATLARIN FAALİYETLERİ

Gıyasettin AYTAŞ\*  
Halil ÇELTİK\*\*

### Özet

Osmanlı döneminde önemli fonksiyonlara sahip olan tarikatlar, sosyal yapıyı belirlemede rol oynamışlar, belirleyici olmuşlardır. Tarikat mensupları haftanın belli günlerinde toplanarak kendi aralarında ibadet yaparlar. Haftanın belirli günlerinde bir araya gelerek düzenledikleri bu toplu zikir törenlerine mukabele adı da verilmektedir.

19. yüzyılın son çeyreğinde yapıldığı anlaşılan eski (Arap) harfli metinlerle hazırlanmış bir İstanbul haritasında, o dönemde İstanbul merkezinde bulunan tarikatların hangi gün ve nerede toplandığı (mukabele yaptığı) gösterilmiştir. Haritada, her bir tarikat ayrı bir sembole belirtilmiştir. Bayrami, Bedevi, Celveti, Gülşeni, Halveti, Kadiri, Nakşibendi, Rifai, Sa'di, Sümbüli, Şazeli ve Uşşaki gruplarının toplantıları belirtilmiştir.

Mukabele günlerinin haftanın günlerine göre dağılımı yapılarak, bunların tarikatlar arasındaki oranları da tespit edilmiştir. Kimi tarikatların diğerlerine göre daha belirgin bir sayıya ulaştığı, kimilerinin ise daha dar bir kapsamda kaldığı gözlenmiştir. Bir hafta boyunca 144 mukabele için 124 farklı mekânda gerçekleştiği dikkate alınacak olursa, kimi mekânları birbirinden farklı tarikatın ortak olarak kullanıldığı anlaşılmaktadır. Aynı mekânın farklı tarikat mensuplarının kullanılması, o dönemde tarikatlar arasında herhangi bir çatışmanın olmadığını göstermektedir. Söz konusu haritada İstanbul'daki tarikatlar içerisinde Mevlevilik ve Bektaşilikten söz edilmemesi ve onlara yer verilmemesi de dikkat çekici bir durumdur.

**Anahtar Kelimeler:** Tarikat, Mukabele Günleri, Bektaşilik, Mevlevilik, Bayrami, Bedevi, Celveti, Gülşeni, Halveti, Kadiri, Nakşibendi, Rifai, Sa'di, Sümbüli, Şazeli ve Uşşaki

## FUNCTIONS OF ORDERS IN OLD ISTANBUL CONSIDERING A MAP DRAWN IN THE 19TH CENTURY

### Abstract

Orders, which had significant functions in the Ottoman period, played a role to determine the structure of the society. Members of the orders came together to pray in specific days of the week. This ritual is also called reciprocation (mukabele).

Where and when orders located in the center of İstanbul come together for the rituals was

\* Doç.Dr., Gazi Üniversitesi, giyaytas@gazi.edu.tr

\*\* Yrd.Doç.Dr., Gazi Üniversitesi, hceltik@gazi.edu.tr

shown in an İstanbul map, which was prepared in Arabic in the last quarter of the 19th century. Each order was signed with a different symbol on the map and the following meetings of the groups were pointed: Bayrami, Bedouin, Celveti, Gülşeni, Halveti, Qadiri, Naqshbandî, Rifai, Sa'di, Sümbüli, Şazeli ve Uşşaki.

In this study, distribution of reciprocation (mukabele) days in a week has been made and the rate of these days among orders has been examined. It is observed that some of the orders reach to a significant number when compared to the others. It is realized that 144 reciprocations (mukabele) took place in 124 different places in a week which indicates that different orders share some of the locations. The use of the same locations with different order members shows that there is no conflict between these orders in that period. It is quite interesting that Mevleviyeh and Bektashism are not among the mentioned orders in İstanbul on afore mentioned map.

**Keywords:** Order, Reciprocation Days, Bektashism, Mevleviyeh, Bayrami, Bedouin, Celveti, Gülşeni, Halveti, Qadiri, Naqshbandî, Rifai, Sa'di, Sümbüli, Şazeli ve Uşşaki.

## Giriş

Tarikatlar, Osmanlı Devleti'nde önemli fonksiyonları yüklenmişler, siyasi ve sosyal gelişmelerden etkilendikleri gibi, yönlendirici ve etkileyici konumuna da sahip olmuşlardır. Özellikle 19. yüzyılın ilk çeyreğinde, tarikatların kendi menfaatlerini korumak üzerine tutum geliştirdikleri görülmüştür. Bu yüzden yönetimle ve kendi aralarında ciddi karşıtlıklar yaşanmıştır.

Tarikatlar Selçuklu ve Osmanlı Döneminde bazı itibarlar elde etmiş, kimi zaman vergiden muaf tutularak kendilerine çeşitli gelirler elde edebilecekleri imtiyazlar da tanınmıştır. Devlet kimi zaman doğrudan doğruya devletin politikası, asayişi ve cemiyet düzeninin devamı konusunda tarikatların desteğini almıştır.

Tarikatların var oluş gerekçeleri ve ilişkileri her zaman tartışma konusu olmuştur. Bununla birlikte, tarihsel süreç içerisinde tarikatların sosyal bir ihtiyaca cevap verdikleri, toplumsal yaşama alanlarını güçlendirdikleri de bilinmektedir. Bozulma ve çizgisinden uzaklaşma durumunda, kendi işlevinin dışına çıkan tarikat oluşumları, sosyal bir ihtiyaçtan çok, bireysel taleplerin giderildiği merkezler hâline gelmiştir.

Tarikatların taşıdığı bir başka önemli fonksiyon da çok yönlü faaliyetler içerisinde bulunmaları, bireyin ihtiyaçlarına bu yönüyle hitap etmeleridir. Bu yönleriyle toplumların biçimlendirilmesinde önemli role sahip olmuşlar ve farklı sosyal kimliklere sahip olan toplumların birbirleriyle iletişimlerine de zemin hazırlamışlardır. Bu özellikleri devletlerin stratejik politikalarına yardım etmiş, diğer devletler üzerindeki etkilerini kimi zaman tarikatlar aracılığı ile yerine getirmişlerdir.

Tarikatlar, hiçbir zaman içe dönük bir faaliyet içerisinde olmamışlardır. Kendilerine özgü adap ve erkânlarının dışında bütün faaliyetleri dışa dönüktür. Özellikle Osmanlı'nın

son yıllarında tarikatların bu dışa dönük yapıları önem kazanmış, kimi devlet adamları mensup oldukları tarikata daha fazla rağbet edilmesini sağlamanın yanında, o tarikatın devlet üzerindeki etkisini de artırmıştır.

Osmanlı Devleti'nde XVIII. yüzyılda faaliyet gösteren belli başlı tarikatlar arasında şunlar ön plana çıkmaktadır: Halvetilik, Nakşibendilik, Mevlevilik, Kadirilik, Celvetilik, Bektaşılık, Bayramilik, Sa'dilik, Rifailik ve Bedevilik (Muslu, 2003). XIX. yüzyılda ise hâkim tarikatlar arasında Nakşibendilik, Kadirilik, Mevlevilik gibi tarikatlar ile ilk sırada yer alırken, bunları Halvetilik, Şa'banilik, Uşşakilik, Sinanilik, Cerrahilik, Bektaşılık, Rifailik, Sa'dilik ve Celvetilik izlemektedir. Diğerlerine göre daha az sayıda bulunan Bedevilik, Bayramilik, Gülşenilik ve Sazililik gibi tarikatlar da bunları takip etmektedir (Yücer: 2002).

1882'de İstanbul'da 260 tarikatın tekkesi bulunmaktadır. Bunların 52'si Nakşi, 45'i Kadiri, 40'ı Rifa'i, 32'si Halveti, 21'i Sünbüli, 15'i Sa'di ve 14'ü Şa'bani adlı tarikatlara aitti. Diğer Sünni tarikatlara ait tekke sayıları ise oldukça alt düzeydeydi. Bunlar, 7 Cerrahi, 5 Mevlevi, 4 Gülşeni, 4 Bayrami, 4 Uşşaki, 4 Sinani, 3 Halidi, 8 Bedevi ve 2 Şazeli tekkesiydi (Gölpınarlı, 1977: 237; Uludağ 2002: 252). Aynı yıllarda İstanbul'da 21 Bektaşî tekinin bulunduğu bilinmektedir (Gülççek, 2000).

Tarikatların sayısal çeşitliliğinin yanında, sosyal ve siyasal etkileri de göz önünde bulundurulduğunda Türk tarihinin değişik dönemlerinde önemli fonksiyona sahip olduğu anlaşılmaktadır. İncelemeye tabi tuttuğumuz harita, bu açıdan ele alındığında daha büyük bir önem arz etmektedir.

### **İstanbul Haritası ile İlgili Genel Bilgiler**

Karşılaşmak, yüz yüze gelmek anlamlarına gelen "mukabele", geniş anlamıyla bir ibadetin gereğini yerine getirmek üzere yapılan toplantılara verilen addır. Daha çok Kur'an okumak için bir araya gelme anlamında da kullanılan bu kelime, tarikatlarda zikir ve ayin için bir araya gelmenin adı olarak da kullanılmaktadır. Kelimenin anlamına uygun olarak tarikat mensupları zikir esnasında birbirlerinin yüzünü görebilecek biçimde halka şeklinde oturdukları için, yaptıkları ayin veya toplu zikir törenlerine "mukabele"; mukabele yapılan güne de "mukabele günü" adı verilmektedir. Ayrıca Mevlevi ayinleri ile sema gösterilerine de mukabele ismi verildiği bilinmektedir (Gölpınarlı, 1977: 237; Uludağ 2002: 252).

İncelemesini yaptığımız İstanbul haritasında, hangi tarikatın, ne zaman ve nerede mukabele yaptığı belirtilmektedir. Haritayı yapan kimsenin bu haritayı belli bir amaca yönelik yaptığı, haritada verilen bilgilerden anlaşılmaktadır. Haritanın sağ alt köşesindeki "İstanbul Haritası" ibaresinin altında, "Mukabele Günlerinin İşareti" başlığıyla haritada tarikatların toplantı gün ve yerleri gösterilen bir liste ve bu listeye bağlı olarak işaretlere yer verilmiştir. Haritada, 12 tarikatın isimlerinin kısaltmaları ve günlerin kısaltması yer almaktadır. Haftanın günleri rakamlarla belirlenirken tarikatların isimlerinin kısaltılması ise şöyle yapılmıştır: *Bayrami (be)*, *Celveti (cim)*, *Gülşeni (kef)*, *Halveti (ha)*, *Kadiri (kaf)*, *Nakşibendi (nun)*, *Rifai*

(rı), Sa'di (sin ayın), Sümbüli (sin), Uşşaki (ayın) şeklinde gösterilmiş; Şazeli ve Bedevi için kısaltma yapılmamıştır.

Burada dikkat çeken önemli bir husus, isimleri verilen 12 tarikat içerisinde, hemen herkesin adını bildiği ve İstanbul'da da yaygın olarak faaliyet gösterdiği hâlde, Bektaşilik ve Mevlevilik tarikatlarının haritada yer almamasıdır. Enver Behnan Şapolyo, İstanbul genelindeki tekke sayılarını verirken 5 Mevlevi, 14 Bektaşî tekkesinin bulunduğunu belirtir (1964: 472). Haritada iki büyük ve önemli grubun mukabele günlerine işaret edilmemesinin açıklaması zordur. Haftada bir gün toplandığı belirtilen Bayrami ve Şazeli gruplarına yer verildiği hâlde, muhtemelen birkaç yerde birkaç toplantı yapan Bektaşî ve Mevlevî grupların İstanbul'da yokmuş gibi kabul edilmesinin önemli bir gerekçesi olmalıdır. Haritada, haritayı düzenleyen bu konuda herhangi bir açıklaması bulunmamaktadır.

Harita, altındaki notta belirtildiğine göre, kimliğini tespit edemediğimiz Osman Bey tarafından hazırlanmıştır: "Niş muhacirlerinden Hacı İsmail Beyzade Osman Bey marifetiyle tersim ve terkim kılınmıştır."

### İstanbul'da Mukabele Günleri

Burada, haritadaki bilgiler ışığında, İstanbul'da faaliyet gösteren tarikatların belli başlılarının neler olduğu, bunların ne zaman ve nerede toplandıkları; hangi grubun nerede ne kadar toplantı gerçekleştirdiği gibi sorulara cevaplar aranacaktır. Böylece, elde edilecek bilgilerle İstanbul'daki tasavvufî hayatla ilgili araştırmalara katkı sağlanmış olunacaktır.

Mukabele yerlerini gösteren haritanın incelemesine geçmeden önce belirtilmesi gereken bir husus da, haritadaki İstanbul'un bugün bildiğimiz İstanbul sınırlarıyla karıştırılmaması gereğidir. Haritada İstanbul olarak gösterilen yer; güneyde Zeytinburnu'ndan başlayıp Davud Paşa Hamamı, Edirne Kapısı, Eğri Kapı ve kuzeyde Kayıkhane'ye kadar uzanan surlarla çevrili sınırın doğusunda kalan eski İstanbul'dur.

### Mukabelelerin Günlere Göre Dağılımı

Haritada yer alan 12 grubun mukabele günlerine göre dağılımı incelendiğinde, çeşitli tarikatların bir hafta boyunca toplam 144 toplantı gerçekleştirdiği tespit edilmiştir. 38 mukabeleyle cuma günü birinci sırada gelmektedir. Onu 26 toplantıyla perşembe ve 24 toplantıyla da pazar takip eder. Pazartesi 20 mukabele yapılırken, diğer günlerin mukabele sayısı 20'nin altına iner. En az toplantı sekiz adetle cumartesi gününe aittir. Cuma, kutsal bir gün olması sebebiyle mukabelelerin en yoğun düzenlendiği gün olmuştur. Mukabele yapılmayan gün bulunmamaktadır:

Gün	Sayı
Pazartesi	20
Salı	16
Çarşamba	12
Perşembe	26
Cuma	38
Cumartesi	8
Pazar	24
Toplam	144

### Mukabelelerin Tarikatlara Göre Dağılımı

12 tarikatın bir hafta boyunca düzenlediği toplantı sayıları gruplara göre 1-31 arasında değişmektedir. Birinci sırada 31 toplantıyla Celvetiler gelirken ikinci sırayı 26 toplantıyla Rifailer alır. Bayramiler ile Şazelilerin haftada bir defa toplandığı görülür.

Grupların toplantı sayıları, çoktan aza doğru, şu grafikli tabloda verildiği şekilde sıralanmaktadır:

Sıra	Grup	Mukabele
1	Celvetî	31
2	Rifâî	26
3	Kâdirî	18
4	Nakşibendî	18
5	Sümbülî	16
6	Sâdî	13
7	Uşşâkî	8
8	Halvetî	6
9	Gülşenî	3
10	Bedevî	3
11	Şazelî	1
12	Bayramî	1
	Toplam	144

### Tarikatların Haftalık Mukabele Gün ve Sayıları

Aşağıdaki tabloya baktığımızda en fazla mukabeleyi Celveti ve Rifailerin düzenlediği görülmektedir. Dolayısıyla bu iki grubun mukabelesi, haftanın yedi gününe yayılmıştır. Sümbüliler ise 16 mukabele yaptıkları hâlde onların toplantıları da yedi gün devam etmiştir. Nakşibendilerin haftalık mukabele sayısı 18 olduğu halde, haftanın sadece beş gününe dağılmıştır. Diğer grupların haftalık mukabele sayısı 10'un altında kaldığı için her gün mukabele düzenleme ihtiyacı kalmamıştır. Bunlar arasında Bayramiler ile Şazeliler sadece birer gün mukabele düzenlemiştir.

Yukarıda gün ve tarikata bağlı olarak topluca gösterilen haftalık 144 mukabelelerin gün ve tarikatlara göre dağılımı, şu tablodaki gibi sıralanmıştır:

Grup	Pt	Sa	Ça	Pe	Cu.	Ct.	Pa	Toplam
Bayrami		1						1
Bedevi			2				1	3
Celveti	7	2	3	7	8	1	3	31
Gülşeni		2	1					3
Halveti	1	2		2	1			6
Kadiri	3			2	4	1	8	18
Nakşibendi	1	1		6	8		2	18
Rifai	3	2	4	2	8	2	5	26
Sa'di	4	1		4	2		2	13
Sümbüli	1	4	1	2	2	3	3	16
Şazeli					1			1
Uşşaki		1	1	1	4	1		8
Toplam	20	16	12	26	38	8	24	144

Tablodaki gün ve tarikatlara göre değişen mukabele sayıları, İstanbul'da en çok hangi grubun yaygın olduğunu ortaya koymaktadır. Celveti ve Rifailer hem mukabele sayılarının çokluğu hem de mukabelelerin haftanın her gününe yayılması sebebiyle diğer tarikatlara göre İstanbul'da en yaygın faaliyet gösteren gruplar olarak öne çıkmıştır.

Mukabelelerin günlere göre dağılımına baktığımızda ise mukabele için öncelikle cuma gününün tercih edildiği görülmektedir. Bunda cuma gününün kutsallığı ve kelimenin toplanma anlamına gelmesi de etkili olmuştur. Cumadan sonra perşembe, pazar ve pazartesi en çok mukabele düzenlenen günler olurken cumartesi en az tercih edilen gün olmuştur.

### Tarikatların Mukabele Gün ve Yerleri

İstanbul'daki tarikatların mukabele gün ve yerleri incelendiğinde, bazı tarikatların haftada bir gün bir yerde, bazılarının haftanın aynı gününde iki üç ayrı yerde toplantı yaptığı görülmektedir. Bir önemli sonuç da bazen iki ayrı tarikatın, farklı günlerde olmak üzere, aynı yerde toplantı yapmasıdır. Aynı yerin iki farklı tarikat tarafından mukabele için kullanılması, tarikatlar arasındaki birlik ve beraberlik duygusu, birbirlerine karşı saygı ve hoşgörü ifadesi olarak değerlendirilebilir.

Yukarıda da işaret edildiği gibi, haritada önemli bir eksiklik olarak Bektaşî ve Mevlevî tarikatlarına yer verilmemiştir. Buna göre, yukarıdaki tabloda yer alan grupların mukabele gün ve yerlerinin dağılımı, aşağıda alfabetik sırayla ele verilmiştir:

Bayramiler sadece salı günleri Haydar Kethüda'da bir mukabele yapmıştır.

Bedeviler, ikisi çarşamba biri pazar olmak üzere haftada üç mukabele yapmıştır. Çarşamba mukabelesi Hacı Raşit ve Tatavla'da, pazar mukabelesi de yine Tatavla'da düzenlenmiştir.

Celvetiler, tabloda da görüldüğü gibi, pazartesi, perşembe yedi ve cuma sekiz olmak üzere hafta boyunca değişik yerlerde toplam 31 mukabele düzenlemiştir:

Pazartesi	7	Atpazarı, Bezirgân, Hafız Paşa, Kızıl Mescit, Kumrulu Mescit, Mehmed Ağa, Selçuk Sultan
Salı	2	Hoca Hayreddin, Kumrulu Mescit
Çarşamba	3	Akbyık, Hobyâr, Hüseyin Ağa
Perşembe	7	Hoca Hayreddin, Kirazlı, Küçük Ayasofya, Mehmet Paşa (Cüncü Meydanı), Murat Paşa, Neslişah Sultan, Sarmaşık Mahlesi
Cuma	8	Çivizade, İskender Çelebi, Karaki Hüseyin Ağa, Kızıl Mescit, Mehmed Ağa, Mehmet Paşa (Cüncü Meydanı), Sofular, Topkapı
Cumartesi	1	Hindiler Tekkesi
Pazar	3	Bitlice, Eğri Kapı, Hacı Kadın Camii
Toplam	31	

Gülşeniler, salı günleri Molla Aşkı ve Gül Camiinde; çarşamba ise Haseki'de olmak üzere haftada üç mukabele gerçekleştirmiştir.

Halvetiler, salı ve perşembe ikişer, diğer günler birer olmak üzere, tablodaki şekilde, toplam beş mukabele yapmıştır:

Pazartesi	1	İsmail Ağa
Salı	2	Laleli Uşşakzade Tekkesi, Sırrızade
Perşembe	1	Katip Muslihiddin, Şeyh Resmî (Karagümrük)
Cuma	1	Yakup Ağa

Kadiriler, haftanın beş gününe yayılan toplam 18 mukabele ile haftada en çok mukabele düzenleyen gruplar arasında Celveti ve Rifailerden sonra 3. sırada gelir. Mukabelelerin büyük bir kısmı pazar ve cuma günlerine rastlar:

Pazartesi	3	Hacı İlyas, Karagöz, Şehremini
Perşembe	2	Akşemseddin, Fenâyî
Cuma	4	Cerrahpaşa, Hüban Çavuş, Hekimzade Ali Paşa, Hoca Evliya
Cumartesi	1	Balcı Yokuşu
Pazar	8	Altımermer, Arabacı Bayezit, Cerrahpaşa, Çakır Ağa (Salmatomruk), Debbağ Kethüda Ahmet Efendi, İvaz Efendi, Şücağ Mehmet Çavuş, Uz Efendi
Toplam	18	

Nakşibendiler, haftanın beş gününe yaydıkları 18 mukabele için genellikle perşembe ve cumayı tercih etmiş; çarşamba ve cumartesi mukabele düzenlememiştir:

Pazartesi	1	Hacı İlyas
Salı	1	Tercüman Yunus
Perşembe	6	Ahmet Buhari, Âşık Paşa, Horhor Çeşmesi, Nuri Dede, Unkapanı, Üskübi
Cuma	8	Bala, Beşir Ağa (Babiâli), Çivizade Mescidi, Fethiye, Hindiler Tekkesi, Hoca Muhiddin Hacegi, Kalenderhâne, Sultan Ahmet
Pazar	2	Davut Bey, Davut Paşa
Toplam	18	

Rifailer, Celvetilerden sonra 26 toplantıyla en çok mukabele düzenleyen grup olarak dikkat çekmektedir. Cuma sekiz, pazar beş olmak üzere haftanın her gününe yayılan mukabelelerin gün ve yerleri tablodaki gibidir:

Pazartesi	3	Cedit Mehmet Paşa, Kabakulak, Vani Tekkesi
Salı	2	Atik Ali Paşa, Haydar Kethüda
Çarşamba	4	Husrev Paşa, Karanohut, Sinekli Medrese, Şehzadebaşı
Perşembe	2	Arabacı Bayazıt, Gül Camii
Cuma	8	Cankurtaran, Elvanzade, Fenâyî, İmaret, Mercimek Tekkesi, Mustafa Çavuş, Tarsus, Yarhisar
Cumartesi	2	Bayezit Ağa, Odabaşı
Pazar	5	Bozdoğan, Hoca Evliya, Kürkcübaşı, Sultan Ahmet, Sultan Bayezid
Toplam	26	

Sa'diler, tabloda gösterildiği şekilde haftanın beş günü toplam 13 mukabele gerçekleştirmiştir. Bunlardan sekizi, dörder mukabele olmak üzere pazartesi ve perşembedir:

Pazartesi	4	Abdüselam, Bayezid-i Cedîd, Fındıkzade, Kadı Çeşmesi
Salı	1	Karagümrük
Perşembe	4	Etyemez, Kadı Çeşmesi, Karaman Çarşısı, Tekfur Sarayı
Cuma	2	Çakır Ağa, Molla Ali Fenari
Pazar	2	Ahmet Kethüda (Haydar), Sancaktar Hayreddin (Saraçhane)
Toplam	13	

Sünbüliler, Celveti ve Rifailer gibi haftanın yedi günü mukabele düzenleyen üç gruptan biridir. Dördü salı yapılan haftalık 16 mukabelelerin günlere göre dağılımı şöyledir:



Pazartesi	1	Bekir Paşa
Salı	4	İbrahim Paşa, Molla Gürani, Mustafa Çavuş, Şah Sultan Camii (Tophane)
Çarşamba	1	Tercüman Yunus
Perşembe	2	Merkez Efendi Tekkesi, Ördek Kasap Camii
Cuma	2	Ferruh Kethüda, Lala Hayreddin
Cumartesi	3	Çavuşbaşı, Hobyâr Mektebi (Koca Mustafa Paşa), Mehmed Ağa
Pazar	3	Emir-i Ahur / İmrahor, Gül Camii, Koca Mustafa Paşa
Toplam	16	

Şazeliler, haritaya göre, Bayramiler gibi İstanbul'da en az mukabele yapan iki gruptan biridir. Sadece cuma günleri Firuz Ağa'da toplanmışlardır.

Uşşakiler, dördü cuma olmak üzere, haftada beş gün toplam 8 mukabele düzenlemiştir:

Salı	1	Müştakzade Tekkesi
Çarşamba	1	Keçeci Piri
Perşembe	1	Sultan Ağa
Cuma	4	Ebekadın, Hüsameddin Uşşaki, Mahmud Paşa, Sultan Selim Camii
Cumartesi	1	Sinan Ağa
Toplam	9	

### Mukabele Yerleri

Bir hafta boyunca yapılan toplam 144 mukabelenin düzenlendiği yerler incelendiğinde, bu toplantıların 124 farklı mekânda gerçekleştiği görülmektedir. Bu 124 farklı mekândan 106 tanesinde birer mukabele yapılırken, 16 tanesinde ikişer, iki tanesinde ise üçer mukabele yapılmıştır.

Haftada üç mukabeleye sahne olan Gül Camii; salı, Gülşeni; perşembe, Rifai ve pazar günü de Sümbüliler tarafından kullanılmıştır. Üç mukabele yapılan diğer mekân Mehmed Ağa ise pazartesi ve cuma günleri Celvetiler; cumartesi ise Sümbülilerin toplantı yeri olmuştur.

Haftada ikişer defa mukabele yapılan yerlerden şu tablodaki yedisi, aynı grup tarafından iki farklı günde kullanılmıştır:

Mekân	Grup	Günler
Cerrahpaşa	Kadiri	Cuma, Pazar
Hoca Hayreddin	Celveti	Salı, Perşembe
Kadı Çeşmesi	Sa'di	Pazartesi, Perşembe

Kızıl Mescit	Celveti	Pazartesi, Cuma
Kumrulu Mescit	Celveti	Pazartesi, Salı
Mehmet Paşa (Cüldi Meydanı)	Celveti	Perşembe, Cuma
Tatavla	Bedevi	Pazar, Çarşamba

Haftada ikişer defa mukabele yapılan şu dokuz yer ise, iki ayrı grup tarafından farklı günlerde birer defa kullanılmak suretiyle haftada ikişer mukabeleye sahne olmuştur. Diğer yerler haftada bir defa veya aynı grup tarafından ikişer defa kullanılırken aşağıdaki yerlerin iki ayrı grup tarafından sırayla kullanılması, gruplar arasındaki birlik ve beraberlik duygusunu ifade etmesi bakımından son derece önemlidir:

Mekân	1. Grup	Gün	2. Grup	Gün
Arabacı Bayazıt	Rifai	Perşembe	Kadiri	Pazar
Fenâyi	Kadiri	Perşembe	Rifai	Cuma
Hacı İlyas	Kadiri	Pazartesi	Nakşibendi	Pazartesi
Haydar Kethüda	Bayrami	Salı	Rifai	Salı
Hindiler Tekkesi	Nakşibendi	Cuma	Celveti	Cumartesi
Hoca Evliya	Kadiri	Cuma	Rifai	Pazar
Mustafa Çavuş	Sünbülü	Salı	Rifai	Cuma
Sultan Ahmet	Nakşibendi	Cuma	Rifai	Pazar
Tercüman Yunus	Nakşibendi	Salı	Sünbülü	Çarşamba

### Sonuç

Tarikatların “mukabele” adıyla haftanın belirli günlerinde düzenledikleri ve adına da “mukabele günü” dedikleri toplantıları vardır.

Eski harflerle hazırlanmış bir haritada, sur içinde kalan eski İstanbul’da faaliyette bulunan 12 tarikatın haftalık mukabele gün ve yerleri gösterilmiştir. Söz konusu haritada, Bayrami, Bedevi, Celveti, Gülşeni, Halveti, Kadiri, Nakşibendi, Rifai, Sa’di, Sünbülü, Şazeli ve Uşşaki tarikatlarına yer verilmiştir.

Haritada işaretlenen 12 tarikatın bir hafta boyunca 124 ayrı yerde, toplam 144 mukabele gerçekleştirdiği tespit edilmiştir. Bir tarikata ortalama haftalık 12 mukabele düşerken bunun tarikatlara göre dağılımı değişmiştir. Sa’diler 13 mukabeleyle ortalamaya yakın mukabele düzenlemiştir. Bayrami ve Şazeliler haftada birer toplantıyla en az mukabele düzenleyen tarikattır. En fazla mukabele düzenleyen tarikat ise 31 toplantıyla Celvetiler ve 26 toplantıyla da Rifailerdir.

144 mukabelenin günlere göre dağılımı da birbirinden farklıdır. Gün başına ortalama 20-21 mukabele düşmektedir. Değişik tarikatların pazartesi günü düzenlediği toplam 20

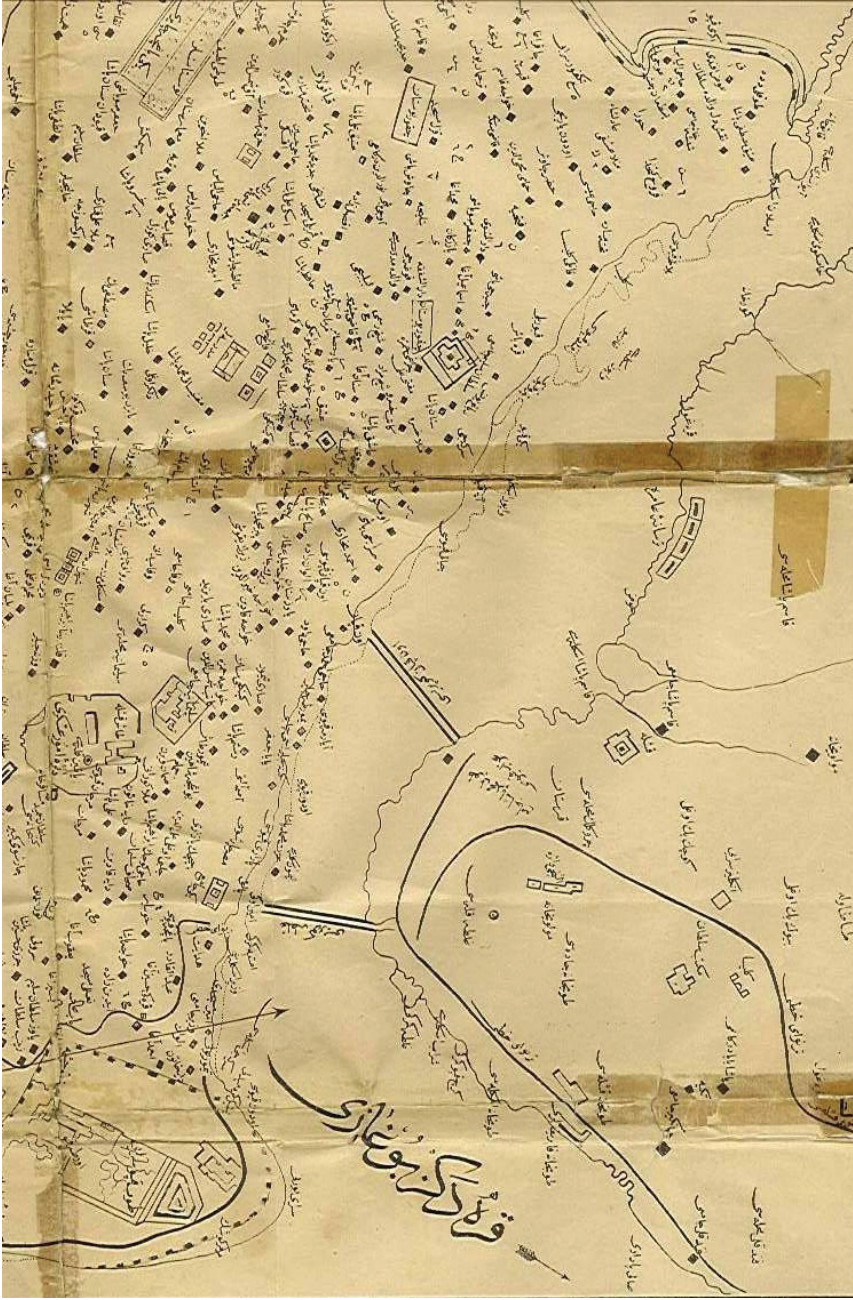
mukabele, bu ortalamaya uygundur. Mukabele için en çok tercih edilen gün, 38 toplantıyla cuma olmuştur. Cuma günkü mukabele sayısı ortalamanın yaklaşık iki katıdır. Cumadan sonra 26 mukabeleyle perşembe, 24 mukabeleyle de pazar günü tercih edilmiştir. Mukabele için en az düzenlendiği gün ise, 8 toplantıyla cumartesi olmuştur.

Hafta boyunca yapılan 144 mukabele, 124 farklı yerde gerçekleşmiştir. 106 yerde farklı gruplarca birer mukabele yapılmıştır. 7 mekânda aynı grup ikişer mukabele yapmıştır. 9 yer iki ayrı tarikat için ortak kullanılmış; burada farklı tarikatlar değişik günlerde birer mukabele yapmıştır. 2 yer ise üç ayrı tarikat için ortak mekân olmuştur. Aynı yerlerin farklı gruplarca kullanılmış olması, bu gruplar arasındaki dayanışmanın bir örneğidir.

Söz konusu harita, İstanbul'un mistik boyutuna dair araştırmalara katkı sağlayacak bir malzeme durumundadır.

### Kaynakça

- ALGAR. Hamid. (1992): Shaykh Zaynullah Rasulev. The Last Great Naqshbandi Shaykh of the Volga-Urals Region, Muslim in Central Asia. Expressions Identity and Change, ed. Jo. Ann Gross, London, (Duke University Press).
- GÖLPINARLI, Abdülbâki. (1977): Tasavvuftan Dilimize Geçen Deyimler ve Atasözleri. İstanbul: İnkılâp ve Aka Yayınları.
- GÜLÇİÇEK. Ali Duran. (2000): Anadolu ve Balkanlardaki Alevi Bektaşî Dergâhları (Tekke, Zaviye ve Türbeler) (13-19. yy.). Ankara: Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi.
- ŞAPOLYO. Enver Behnan. (1964): Mezhepler ve Tarikatlar Tarihi, Ankara: Türkiye Yayınevi.
- ULUDAĞ. Süleyman. (2002): Tasavvuf Terimleri Sözlüğü, İstanbul: Kabcacı Yayınları.
- SOYYER. A. Yılmaz. (2006): 19. Yüzyılda Bektaşîlik. İzmir: Akademi Kitabevi,
- JONG. Frederick de. (1983): The Sufi Orders in 19th and 20th Century Palestine, Studia Islamica, LVIII.
- MUSLU. Ramazan. (2003): Osmanlı Toplumunda Tasavvuf 18. Yüzyıl, İstanbul: İnsan Yayınları,.
- YÜCER. Hür Mahmut. (2002): XIX. Asırda Anadolu'da Tasavvuf Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi.



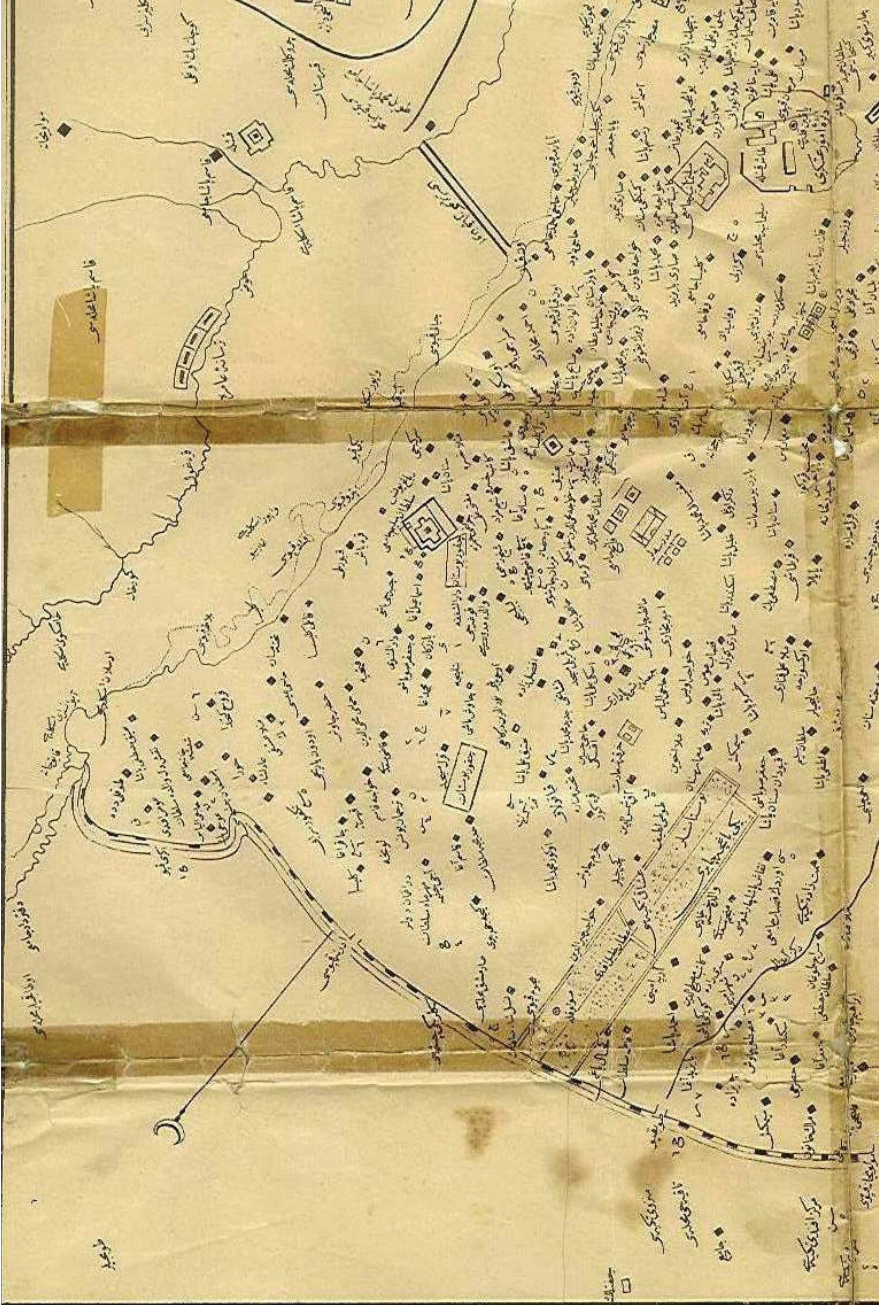
Resim 1. 19. yy İstanbul Haritası











Resim 4. 19. yy İstanbul Haritası

## **MÜRVET YA ALİ**

Hümmet eyle pirim nolursun bize  
Çok aradım eremedim ben size  
Yanıyor yüreğim döndü bir köze  
Medet sensin Mürvet senden ya Ali

Garez buğuz edip bir taş atmadım  
Helâlîma haram katıp tatmadım  
Dellal olup el malını satmadım  
Medet sensin Mürvet sende ya Ali

Çok düşündüm suçum nedir bilemem  
Gönlüm hasta gurbet elde yelemem  
Şah Hüseyin derde ağlar gülemem  
Medet sensin Mürvet sende ya Ali

Bazen ağlar bazen gelirim çoşa  
Mümin kullarımdan dutuldum taşa  
Kırıldı kanadım döndüm bir kuşa  
Medet sensin Mürvet senden ya Ali

Elibolum beş taşları yürüden  
Kısmetimiz gelir Bektaş Veliden  
Sensin âşıkları yakıp kuleden  
Medet sensin Mürvet senden ya Ali

**İSMAİL ELİBOL**